

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

ISMERTETÉSEK.

KÜLÜGY-HADÜGY. Heti szemle, szerkeszti Szilágyi Lajos nyug. m. k. honvédszázados. Ez évi április havában indult meg és vasárnaponként jelenik meg. Tárgysorozatát, melyet rövidnek és határozottnak nevez a szerkesztő, a folyóirat első számának bevezető cikkében, a következőkben foglalja össze: A külföldi eseményekről, különösen pedig a nemzetek között felmerült érdekellentétekről tájékoztató közleményeket hozni; az aktuális kérdéseket vázlatokkal, katonaföldrajzi méltatásokkal megvilágítani; a külügyekről, különösen pedig a mi nemzetközi helyzetünkből levezetni a hadügy megmérhetetlen nagy fontosságát és a saját hadseregünkről, annak tagjairól és intézményeiről helyes tájékozottsággal írni. Kétségtelen, hogy erre Magyarországon nagyon is nagy szükség van. Sehol olyan tájékozatlan-ság külügyi és katonai kérdésekben, sehol annyi képtelen közlemény a lapokban, mint hazánkban. Országos érdek tehát, hogy ezen változtassunk, hogy a művelt olvasóközönséget a külföldi események figyelésére és azoknak magasabb szempontból való vizsgálására szoktassuk. Csak a külföldi események hatása alatt értheti meg az állam adófizető polgársága, hogy egy nagy, erős és modern hadsereg fenntartása állami létünk életfeltétele és csak így ismerheti el az eddig tagadott tételt, hogy a hadseregére fordított milliók tömege nem áldozat, hanem az állam egyik leghasznosabb befektetése. Ez alapon elindulva s a hadseregről helyes közleményeket hozva, hiszi, hogy a polgárságot és a katonaságot közelebb hozza majd egymáshoz; gondoskodni óhajt a lap, hogy hasábjain mindent megtaláljon a polgárság, mit katonáékról máshol hiába keres, s a tisztikar is megkapja vele azt a régen várt hetilapot, mely a magyar katonai írói gárda előteremtéséhez s a már kész katonai írók fényes tehetségeinek érvényesüléséhez elodázhatatlanul szükséges volt!

Nagy és nemes czélok szolgálatának tudatában indult meg tehát a folyóirat, de feladata mostoha társadalmi és egyéb viszonyaink mellett igen nehéz, a miért is kíváncsian várjuk, vajjon csakugyan eléri-e kitűzött czélját?

Eddig megjelent számai változatos összeállításúak és sok érdekes kérdést világítanak meg. A magyar hadi történelemből vett értekezései a következők: A Hadik-huszárok ünnepe (1809. Eggmühl), Aspern 1809, Magenta 1859, Kolin 1857 (?) június 18, Custozza 1866 június 24. stb.

E közlemények kissé rövidek és nagyon is nagy vonásokban tárgyalják az eseményeket. Örömmel látnók a tárczaszerű cikkeket, a melyek eseményekben oly gazdag hadtörténelmünk oly epizódjait tárgyalnák meleg és vonzó előadásban, a melyeket valószínűleg nagyobb érdeklődéssel olvasna ez irányban amúgy is tájékozatlan és valljuk meg őszintén, némileg el is fásult magyar olvasóközönségünk.

Streffleurs Militärblatt (Wochenausgabe). L. W. Seidel und Sohn wieni cs. és k. udvari könyvkereskedő kiadásában megjelenő és a katonai körökben általánosan ismert *Streffleurs Militärische Zeitschrift* katonai tudományos folyóirat által kiadott új lap ez idén indult meg április havában. Főszerkesztője *Grzesicki Viktor ezredes*. Teljesen a nagy német *Militär-Wochenblatt* mintájára elsősorban is szószerint közli a cs. és k. közös hadsereg és mindkét honvédség személyes ügyeit tárgyaló Rendeleti Közlönyöket, azután kivonatossan megismerteti a fegyveres erőre vonatkozó szabályrendeleteket, tárgyalja a katonai kérdéseket és pedig nemcsak a monarchiára, hanem a külállamokra vonatkozókat is; összefoglalja továbbá a katonai irodalom legújabb termékeit is. Eddigél megjelent számaiban, kiváló katonai írók tollából, sok érdekes közleménye ragadja meg figyelmünket. A 8. és 9. füzet krónikája szerint a cs. és k. hadügyminiszter pályázatot hirdetett *legénységi olvasókönyvekre*. A cél az, hogy pár fillérért vásárolható, avagy ünnepélyes és más alkalmakkor ingyen szétosztott kisterjedelmű oly irodalmilag is kifogástalan könyveket kapjon a katona, a melyek a hadi erényeket dicsőítik, fejlesztik és meg is szilárdítják, a melyek megerősítik a kapcsolatot a haderővel, és a polgári életbe visszakerült harczos katonát emlékeztetik a fegyveres erőre, arra a nagy családra, melyhez tartozik védkötelezettsége egész idejére. A könyvek terjedelme egy vagy két nyomtatott ív. Tárgyai lehetnek valamely csekélyebb fontosságú esemény is, de föltétlenül szükséges, hogy az író a haderő történetéből vegye tárgya

anyagát. Lehetőleg altiszt, vagy köztívész álljon a cselekmény közép-pontjában. A feldolgozás módjában tekintettel legyen az író az egyszerű emberek lelkére. A beérkezett anyagot vegyes bizottság bírálja meg. A pályázati feltételek részleteit a már idézett számban olvashatja az érdeklődő.

Úgy halljuk, hogy a magyar nyelven kiadandó anyagot, a cs. és k. hadügyminiszterium a *Magyar Tudományos Akadémia útján, hozzáértő tudományos férfiakkal* óhajtja felülvizsgáltatni, a mi mindenetre biztosítéka annak, hogy a könyvecskék meg fogják ütni a mértéket és hazafiasságuk mellett irodalmilag is kifogástalanok lesznek.

—ő.

Szepes vára története. Irta: Bal Jeromos. Kiadta a Szepesmegyei Történelmi Társulat 13. évkönyvében az 1913. évi tagilletmény fejében. 8-r. 116 l. Pályadíjat nyert a Szepesmegyei Történelmi Társulattól. Méltán sorakozik ama hiteles adatok alapján készült munkák sorába, a melyek Magyarország történetében oly nevezetes szerepet játszott várak történetét foglalják össze. Kifogástalan képekkel és egy alaprajzzal díszített értekezés korszakonként tárgyalja a vár történetét. Fejezetei a következők: a várkapitányság kora (kezdetei, feladata, történeti események, átmeneti idők, a husziták és a Thurzók ideiglenes birtoklása), a Szapolyaiak kora, a Thurzók kora (kettős adományozás, a XVI. század), a Csákyak kora, belső élete és a vár leírása. A mint látjuk, teljes képét adja a vár eredetének, feladatának, berendezésének, hogy kik éltek s fordultak meg benne. kiknek a kezén ment át s milyen körülmények között s milyen történeti eseményeknek volt koronként színtere. Melegen ajánljuk a könyvet azon katonáknak és a *Felső-Magyarországon tanulmányutazásokat végrehajtó magyar tiszti tanfolyamoknak*, a kik hazánk hadtörténelmével is foglalkoznak.

Pj.

Erdélyi Gyula: Veszprém város története a török idők alatt. Veszprém, 1913. Egyházmegyei könyvnyomda. 8° 217 l. Főnt írt cím alatt tetemes részben Veszprém körüli végbeli harcokat ad elő a dolgozat szerzője, melyek sokkal élénkebbek, mint a püspökség hosszadalmas birtokküzdelmei, vagy az egyház ingóságának fárasztó felsorolása.

Veszprém a török és magyar érdekek szempontjából egyaránt értékes vár volt; ez magyarázza meg azt a gyakori, szinte szakadatlan küzdelmet, mely birásáért folyt.

De a török támadást megelőzőleg már harczolt ellenséges fegyver Veszprém falai alatt. Az első támadás a mohácsi vész után 1528 júniusában érte a várat János király részéről; de János katonái az elfoglalt várat nem sokáig tudták megtartani. A többször megújult küzdelem csak rövid ideig tartó birtoklást engedett mindkét pártnak és csak János élete vége felé csendesedett meg egy kissé, hogy újra megújuljon és a harcz folytatását átvegye a török. A török nem egyszerre foglalta el Veszprémet, hanem lassan nyomult előre; először a vidéket pusztította el és élte ki s csak azután került sor a rendszeres ostromra. Ezt Veszprém számára az 1552. esztendő, a várháborúk éve hozta meg. Ali budai pasa jött megboszulni a várbeliek vakmerő portyázásait. A támadás azonban nem találta elszánt védelemre felkészülve a várvédőket. Az épen ekkor kapitányul rendelt Pető Pétert megakadályozták hivatala elfoglalásában; az őrség egymással is czivódott; száma sem volt nagy; az erődítés pedig egyáltalán elemi fokon állott. Így Ali könnyű győzelem árán olcsó boszút vehetett gyöngé ellenfelein.

Az elfoglalt várat hamarosan rendbehozta és megerősítette a török, megtöltötte elegendő számú katonasággal. Különböző időben a várban levő török katonaság száma ingadozó; volt 286 is, de volt idő, mikor 700 emberről beszéltek, míg a magyar sereg 1552-ben alig 232 emberrel védte Ali ellenében a várat. A török őrség ily nagy számából bőven jutott portyázásra is. Nem is vártak erre buzdítást. Hamarosan rémei lettek a vidéknek. A szomszédos várak magyar őrségei természetesen karddal fizették vissza a kard jogtalanságait és ezáltal állandó harcz honosodott meg. A harcz harczzi eredményeket váltott ki és gyökereztetett meg, bizonyos formák közé szorította mindkét fél harczos vitézeit. A párviadal volt e formák kifejezője, a mit országszerte nagy buzgalommal üztek, de tán sehol sem oly intensiven, mint a Dunántúl. A Veszprém vidéki csetepatékban és párharczokban szép híre jutottak Káldy Miklós nándorfejevári vitéz, Takaró Mihály tihanyi kapitány és Rátóti Gyulaffy László. Ezek olykor-olykor a vár visszafoglalását is megkísérelték, de siker nélkül. Sokkal eredményesebb volt az a vállalat, mit Salm Eckhard gróf indított a dunántúli várak érdekében; neki 1566-ban sikerült is keresztyén kezekbe juttatni Veszprémet. A vár további sorsa eléggé változatos: majd a törökök, majd a keresztyének parancsolnak benne. 1593-ban Szinán budai pasa foglalta el Speciacasai Samaria Ferdinánd kapitánytól; 1598-ban a keresztyének, Bocskay hadjárata idején 1605-ben ismét a török foglalja el, de alig három esztendeig bírja. 1620-ban rövid

ideig Bethlen vezérei is kezükben tartják. A török uralom az 1683. évben szűnt meg Veszprémben; ugyanez az év a magyarországi török uralom bomlását is meghozta. Ettől kezdve a török hatalom mind szűkebbre szorul és Veszprém is állandóan kereszttyén cezek gondozása alá kerül.

ZSINKA FERENCZ.

Mihóczy Rezső: Zrinyi és Montecuccoli polemiája. Budapest, 1914. 8° 51 l. A doktori értekezésnek szánt dolgozat, mely az Angyal Dávid egyet. tanár tanítványainak dolgozatait egybefoglaló «Történeti Értekezések» 6-ik számaként jelent meg, a XVII. század második fele e két kiváló alakjának vitáját ismerteti. A polemiára — tudjuk — Montecuccolinak 1661-iki erdélyi vállalata szolgáltatta a közvetlen okot. Ez a vállalkozás hadi szempontból eredménytelen volt, mert nem tudta megakadályozni, hogy a török Erdélyt újra végig ne pusztítsa s azonkívül a vele összekötött politikai feladatot: Kemény János trónja megerősítését sem tudta keresztül vinni. E miatt Magyarországon Montecuccolit kárhóztató hangulat keletkezett, melyre Montecuccoli röpiratban válaszolt. E röpiratra felelt Zrinyi, melyben a magyar nemzetet sértegető generálist éles szavakkal bírálta. Még állt a vita, midőn a török Várad és Érsekújvár elfoglalása után 1664-ben újra támadott. E hadjárat részben boszúló hadjárat volt Zrinyi Miklósnak a törökre mért támadásaiért. A török le is rombolta Zrinyi várát, a nélkül, hogy a nem messze táborozó Montecuccoli segítségére ment volna az ostromlott várnak. Ez nagy alkalom volt a további ellenségeskedésre, a mit betetőzött a vasvári béke, mely magyar szempontból nem állt arányban a szentgotthárdi csata jelentőségével. Ez események teszik keretét röviden a Zrinyi és Montecuccoli közti vitának, mit értekező a két ellenfél lehető objektív szembeállításával és jellemük rajzával igyekszik bemutatni. A polemia a két ellenfelet mint két teljesen ellentétes iskola követőjét mutatja be, a mi nagyon megnehezíti a perben a végleges és mindenben megnyugtató ítélet kimondását.

Történelmi és Régészeti Értesítő XXIX. (új) évfolyam III—IV. füz. Milleker Bódog: A törökök első betörései Délmagyarországba Zsigmond és Albert királyok idejében. Keve és Krassó vármegyék megszűnése (1393—1439) Chronologikus rendben való összeállítása azon adatoknak, melyek a délvidéki török-magyar harcokról szólnak. A rigómezei csata után kezd veszedelmessé lenni a török (1389) a délvidékre. Ettől kezdve szakadatlanul folyik a küzdelem, majdnem

évről-évre, melynek kiemelkedőbb emlékei Nikápoly, Galambócz. Új várak keletkeznek, melyek a meglevőkkel együtt jórészt a király kezén vannak. Legnagyobb szerepe volt e harcokban Ozorai Pipónak, a ki 18 éven át és Rozgonyi Istvánnak, a ki 16 évig volt temesi főispán. Jó törökverő volt Maczedoniai Péter fia Miklós, a ki 1416—18 ban temesi alispán volt. Ellenére azonban e vitézségnek, a török mind tovább terjeszkedett. Részletes összeállítást kapunk a dolgozatban Zsigmond délvidéki tartózkodásáról. *Dr. Singer Jakab: A temesvári zsidók az 1848 49-iki szabadságharcban.* Eddig kiadatlan kútfőkből merítve megírja azokat a nehézségeket, mikkel a szabadságharc idején a temesvári zsidóknak meg kellett küzdeniök. Eleinte nemzetörnek sem alkalmazták őket. Vér- és pénzáldozattal szolgálták a szabadság ügyét; ujonczokat szereltek fel és gondoskodtak ellátásukról; az osztrák hadsereg zsarolása miatt sokat szenvedtek; többszörösen megadóztatták őket. Felsorolja a czikk név szerint azokat a temesváriakat, a kik a szabadságharcban résztvettek. Zs. F.